

Postbus 9657
5602 LR Eindhoven

Aan : College van Burgemeester en Wethouders
en de gemeenteraad Gemeente Eindhoven
Postbus 90150
5600 RB Eindhoven

Eindhoven, 31 januari 2020

Onderwerp : Notitie Kerkenvisie Eindhoven

Geacht college, geachte raad,

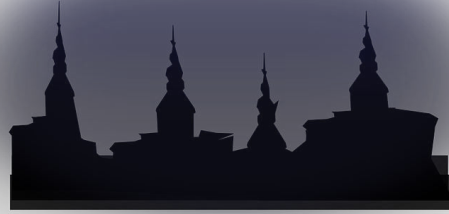
Zoals u weet streeft de Henri van Abbe Stichting naar het opstellen van een "Kerkenvisie" voor de stad Eindhoven. Enkele andere belangrijke steden zijn ons voorgegaan en bewijzen daarmee het belang dat zij aan de nog bestaande kerkgebouwen en hun sociale omgeving hechten. Hoewel het Rijk het opstellen van een dergelijke Kerkenvisie financieel ondersteunt, is het er in Eindhoven nog niet van gekomen.

Het bijgaande stuk van onze Werkgroep Religieus Erfgoed wil het opstellen van de Eindhovense Kerkenvisie vergemakkelijken. Wij hopen spoedig van u te vernemen in het belang van de sociale cohesie en de prachtige gebouwen, die we nu nog rijk zijn.

Hoogachtend,

P.M.J. van den Baar, voorzitter

G.R. Peppelenbos, secretaris

De noodzaak van een Kerkenvisie Eindhoven

Oorzaak :

Het aantal kerkgangers is de afgelopen decennia flink teruggelopen en dat zal zich, naar verwachting, de komende tijd voortzetten. Meerdere kerken zullen leeg komen te staan en het onderhoud zal bijna niet meer op te brengen zijn.

Aanleiding :

De gemeente Eindhoven heeft te kennen gegeven dat zij geen aparte visie voor kerken zal opstellen. De visie op monumenten wordt als voldoende beschouwd. Dit werd tijdens een bijeenkomst met eigenaren van kerkgebouwen op 10 december 2019 onderstreept door de aanwezige vertegenwoordigers van de gemeente.

Huidige situatie :

Kerkgebouwen in Eindhoven zijn op te delen in een viertal categorieën.

1. Rijksmonumenten
2. Gemeentelijke monumenten
3. Cultuurhistorisch waardevol
4. Overige

In de bijlage wordt een opsomming hiervan weergegeven.

Problemen :

In de bijeenkomst van 10 december 2019 kwamen diverse uiteenlopende zaken aan de orde. Het te plannen reguliere onderhoud is kostbaar. Zeker bij monumentale kerken worden hoge eisen gesteld. Reden waarom dit bij verschillende kerken te wensen overlaat. Verwarming van een kerk is moeilijk door de hoogte van het gebouw. Dit geldt zeker voor oudere gebouwen maar ook die van latere datum hebben een groot volume. De hiermee gepaard gaande kosten zullen de komende jaren alleen maar toenemen door de stijgende prijs van het aardgas. Verduurzamen zal óf zeer grote inspanningen met zich meebrengen óf onmogelijk blijken. Het aanleggen van vloerverwarming betekent het openbreken van tegelvloeren, wat in monumentale kerken misschien niet wordt toegestaan. Ook het isoleren van grotere raampartijen kan niet zomaar even worden gerealiseerd. Verder kampen de eigenaren steeds opnieuw met niet voorziene uitgaven vanwege diefstal. Koper en lood worden nogal eens ontvreemd.

Het onderbrengen van kerkgebouwen met een status bij de totale visie op monumenten is daarom een onbegrijpelijke keuze. Er zijn wezenlijke verschillen tussen kerken en bijvoorbeeld villa's. Alleen al de kosten die voor onderhoud, verwarming en verduurzamen van een kerk gemaakt (zullen) moeten worden zijn een veelvoud van vergelijkbare kosten bij veel andere monumentale gebouwen. Een aparte visie van de gemeente Eindhoven op deze problematiek wordt daarom ten zeerste aangeraden.

Ook zal de gemeente Eindhoven moeten overwegen om, op grond van deze op te stellen visie, budget vrij te maken voor financiële steun bij de hierboven gesignaleerde problemen. De huidige opties beperken zich tot het aangaan van leningen, met als gevolg dat de aflossing hiervan jarenlang op de begroting van de geloofsgemeenschap zijn invloed heeft en de toekomstige bestedingsruimte alleen maar verkleint.

Daarnaast zou de verplichting om gespecialiseerde bedrijven in te moeten schakelen bij noodzakelijke werkzaamheden met enige souplesse bekeken kunnen worden. Een dak van lei repareren kan niet iedereen maar koperen regenpijpen of bliksemafleiders en lood vervangen is minder specialistisch.

De kerkelijke gebouwen met een status hebben een bijzondere ligging en ze vervullen een maatschappelijk doel. De gemeente Eindhoven zal groeien in de toekomst. Er zullen andere en nieuwe gemeenschappen bijkomen. Waar moeten deze mensen heen? Eindhoven zal niet alleen moeten voorzien in woningbouw. Deze gebouwen of de ligging van deze gebouwen lenen zich voor een maatschappelijke functie. De vraag naar deze gebouwen zal er in de toekomst nog zijn. Een overkoepelend visie voor al deze gebouwen is nodig. Deze gebouwen aan marktwerking overlaten zou een gemiste kans zijn voor Eindhoven.

De Rijksdienst voor het cultureel erfgoed heeft in de brochure "Bouwstenen voor een Kerkenvisie" (2019) een lijst als handreiking opgesteld (bijlage 2). Om tot een adequate uitwerking hiervan te komen is in eerste instantie een beperking tot gebouwen met een status logisch, maar zeker geen eindpunt. Een totaalbeeld van het religieuze erfgoed is, gezien de hierboven geschetste problemen, zeer gewenst.

Eveneens is in bijlage 2 te lezen dat niet alleen de gebouwen van belang zijn. Zeker zo belangrijk is het maatschappelijke aspect van een goede Kerkenvisie. Zoals op de bijeenkomst van 10 december al in de opening werd geconstateerd : "Een gesprek met partijen die zich zorgen maken over de kerken in de stad aangaan" en "de identiteit en de kwaliteit van de leefomgeving versterken". Daarbij zijn "inspiratie- en toetsgesprekken" beslist van belang waarin de Gemeente Eindhoven het voortouw dient te nemen. Participatie is hierbij onmisbaar. Dit blijkt maar al te zeer uit de notulen van genoemde bijeenkomst. "Het doel is om knelpunten te bespreken, elkaar te ontmoeten, ervaringen te delen en toekomstige behoeften en kansen te formuleren", "het belang van samen optrekken en kennis delen" en "We moeten met elkaar in gesprek blijven".

Vanuit de werkgroep Groen wordt de kanttekening gemaakt dat religieus erfgoed vaak is omgeven door het nodige groen. Bij een herbestemming dient dit zoveel mogelijk beschermd te worden. Hiervan zijn zowel goede als verkeerde voorbeelden te noemen.

De Rijksdienst voor het cultureel erfgoed heeft op haar website enkele pagina's aan het onderwerp Kerkenvisie ingericht.

Enige citaten :

"Een kerkenvisie is een strategische visie op de toekomst van kerkgebouwen. Het opstellen van zo'n kerkenvisie gebeurt in dialoog tussen de gemeente, kerkeigenaren, inwoners en erfgoedorganisaties. Het gaat dan over alle kerkgebouwen in die gemeente: monumentaal en niet-monumentaal, nieuw en oud."

"Welke blijven er als kerk fungeren, welke kerkgebouwen worden geschikt gemaakt voor nevengebruik en welke leegstaande gebouwen krijgen een andere functie? Maar het kan ook gaan over de wijze waarop men met elkaar het gesprek aangaat als er kerken gesloten of verkocht worden. Het is aan de partijen zelf om te bepalen of in de kerkenvisie ook ander religieus erfgoed (kloosters, kapellen, begraafplaatsen) wordt meegenomen."

"Gemeenten kunnen, naast financiële steun, hulp krijgen bij het proces naar een kerkenvisie toe."

"Minister Van Engelshoven van OCW stelt vanaf 1 januari 2019 circa 3 miljoen euro per jaar beschikbaar voor het opstellen van integrale kerkenvisies. De middelen, in de vorm van een decentralisatie-uitkering, worden beschikbaar gesteld aan gemeenten die van plan zijn om zo'n integrale kerkenvisie op te stellen. Elke Nederlandse gemeente kan eenmalig in de periode 2019-2021 een aanvraag indienen."

"Gemeenten kunnen een aanvraag indienen voor een decentralisatie-uitkering ter financiële ondersteuning van het kerkenvisieproces."

"De hoogte van de uitkering wordt bepaald door het feitelijk aantal kerkgebouwen binnen de gemeentegrenzen. Daarbij geldt de volgende verdeling: € 25.000,- voor 1 t/m 19 kerkgebouwen € 50.000,- voor 20 t/m 39 kerkgebouwen € 75.000,- voor 40 of meer kerkgebouwen."

"Kerkgebouwen zijn dragers van betekenis en zingeving op verschillende niveaus en voor verschillende partijen, religieus en profaan, individueel en collectief. Een kerkvisie stelt eigenaren, overheden en betrokkenen in staat te anticiperen op de komende veranderingen ten aanzien van functie, gebruik en eigendom van de kerkgebouwen. Wat is de betekenis van de kerkgebouwen in uw gemeente? En welke voordelen levert het opstellen van een kerkvisie op voor de verschillende samenwerkende partijen?"

Zie <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/religieus-erfgoed>

De Henri van Abbestichting is van mening dat er meer dan genoeg redenen zijn om er bij de Gemeente Eindhoven op aan te dringen een Kerkvisie Eindhoven op te stellen. Om te komen tot een dynamisch beleid in samenspraak met alle betrokkenen. Om in te zien dat een Kerkvisie Eindhoven niet door de Integrale visie op Erfgoed in Eindhoven kan worden opgevangen.

namens de werkgroep religieus erfgoed,
S.L.J. van der Horst
voorzitter

Bijlage 1

Religieus erfgoed (Gebedshuizen) in Eindhoven.

deel 1 : rijksmonument (RM)

deel 2 : gemeentelijk monument (GM)

deel 3 : cultuurhistorisch waardevol (CHW)

deel 4 : zonder status

V = voormalige kerk, aan eredienst onttrokken

object gemarkeerd met * niet opgenomen in de gemeentelijke lijst

Deel 1

Object	straat	pc	stadsdeel	soort	status	
Oude Toren	Oude Torenstraat 1	5623PG	Woensel	Kerk	RM0010	V
H. Hart van Jezus	Tramstraat 37	5611CN	Centrum	Kerk	RM0142	V
Paterskerk						
Verrijzeniskapel	Kanaalstraat 6	* 5611CT	Centrum	Kapel	RM0098	
Studentenkapel						
St. Catharinakerk	Catharinaplein 1	5611DE	Centrum	Kerk	RM0001	
St. Joriskerk	Sint Jorislaan 53	5614AA	Stratum	Kerk	RM0013	
Heilig Hart van Jezus	Ploegstraat 3	5615HA	Gestel	Kerk	RM0121	V
Antonius van Padua	St. Antoniusstraat 5-7	5616RT	Strijp	Kerk	RM0128	V
Steentjeskerk						
Petrus' Stoel Antiochië	Kloosterdreef 29	5623DB	Woensel	Kerk	RM0012	
St Martinuskerk	't Hofke 1	5641AH	Tongelre	Kerk	RM0134	
Jozua Gemeente ¹⁾	't Hofke 15	* 5641AH	Tongelre	Kerk	RM0135	
St. Theresiakerk	Carmelitessestraat 2	5652EW	Strijp	Kerk	RM0074	
St. Lambertuskerk	Hoogstraat 299	5654NA	Gestel	Kerk	RM0025	

¹⁾ 't Hofke 15 is het voormalige raadhuis, nu buurthuis, waar de Jozua Gemeente een ruimte huurt

Deel 2

Ned. Gereformeerde kerk	Frederik Hendrikplein 35	5615RB	Gestel	Kerk	GM0382	V
St. Trudokerk	Strijpsestraat 131	5616GK	Strijp	Kerk	GM0289	
Schootsekerk	Schootsestraat 47	5616RB	Strijp	Kerk	GM0215	
De Bazuin	Marconilaan 70	5621AB	Woensel	Kerk	GM0384	
St. Joannes Vianney	St. Philomenastraat 11	5622CG	Woensel	Kerk	GM0222	V
Pastoor van Arskerk						
Emmaüskerk, Johanneskerk	W. van Kesselstraat 186	5622JA	Woensel	Kerk	GM0389	
St. Vincentius à Paulo	Vitruviusweg 2	5624AD	Woensel	Kerk	GM0265	V
O.L. Vrouw v. Lourdes	Vlokhovenseweg 45	5625WT	Woensel	Kerk	GM0370	V
St. Antonius Abt	IJsselstraat 4	5626BL	Woensel	Kerk	GM0137	
Maranathakerk	Venstraat 30	5651AN	Strijp	Kerk	GM0388	
Don Bosco	Mimosaplein 2	5643CJ	Stratum	Kerk	GM0313	V
Kapel De Burgh	Geldropseweg 168a	* 5643TP	Stratum	Kapel	GM0376	
St. Gerardus Majella	St. Gerardusplein 25	5644NG	Stratum	Kerk	GM0217	V
H.H. Harten	Schubertlaan 106	5653EP	Gestel	Kerk	GM0385	V
Nektarios van Egina	Hoogstraat 301 a	* 5654NA	Gestel	Kerk	GM0302	

Deel 3

Antoniuskerk van Padua	Fazantlaan 17	5613CB	Tongelre	Kerk	CHW	
------------------------	---------------	--------	----------	------	-----	--

OLV van Fatimakerk	St. Servaasplein 1	5614CL	Stratum	Kerk	CHW	V
Remonstrantse Kerk	Dommelhoefstraat 1a	5613EL	Tongelre	Kerk	CHW	
Adventskerk	Camphuysenstraat 4	5615KS	Gestel	Kerk	CHW	
Doopsgezinde Kerk	Da Costaweg 16	5615NB	Gestel	Kerk	CHW	
St. Michaël	Clovislaan 193	5616CJ	Gestel	Kerk	CHW	V
Thomaskerk	Thomaslaan 43	5631GK	Woensel	Kerk	CHW	
Geref. Kerk	Plaggenstraat 57-59	5651CR	Strijp	Kerk	CHW	
St. Johannes Evangelist	Koning Arthurlaan 49-51	5625CA	Woensel	Kerk	CHW	V

Deel 4

Fatih Moskee	Willemstraat 67	5611HC	Centrum	Moskee	---	
Ontmoetingskerk	Meerkollaan 3	5613BS	Tongelre	Kerk	---	
Apostolisch Genootschap	Bergmannstraat 76	5615KG	Gestel	Kerk	---	V
Nieuw-Apostolische Kerk	Willem de Rijkelaan 1	5616EA	Strijp	Kerk	---	
Jacobus	Orionstraat 5	5632DA	Woensel	Kerk	---	
Petrakerk	Heggeranklaan 1	5643BP	Stratum	Kerk	---	V
Opstandingskerk	Stokroosstraat 2b	5644EC	Stratum	Kerk	---	
Eglise Wallonne	Felix Timmermansln 2	5644RN	Stratum	Kerk	---	V

overig religieus erfgoed op de lijst van gemeente Eindhoven

Eikenburg	Aalsterweg 287	5644RE	Stratum	Kapel	RM0069
Mariënhage	Augustijnendreef 15	5611CS	Centrum	Klooster	RM0001
Augustinianum	Kanaalstraat 8	5612LJ	Centrum	School	RM0098
Kapel De Grote Beek	Boschdijk 771	5626NC	Woensel	Kapel	RM0089
St. Claraklooster	Sint Claralaan 1	5654AS	Gestel	Klooster	RM0152
Poortgebouw St. Catharina kerkhof	Zwembadweg 22	5611KS	Centrum		RM0144
Joodse Begraafplaats	Groenewoudseweg 4	5621BL			RM0088
Grafkapel H. van Abbe	Roostenlaan 300	5644BS			RM0126
Klooster	Hoogstraat 301a	5654NB		Klooster	GM0302
Patronaatsgebouw	Hoogstraat 297	5654NA			GM0121
St. Josephgesticht	Hemelrijken 119-169	5612LA	Woensel	Kapel	GM0111
Paulushuis	Strijpsestraat 144	5616GR	Strijp	Klooster	GM0278
O.L. Vrouw van Banneux	Loostraat 20	5641JS	Tongelre	Kapel	GM0355
Kapel Glorieux	Geldropseweg 170	5643TP	Stratum	Kapel	GM0379
H. Hartkapel - Kronehoef	Kloosterdreef 23	5623DB	Woensel	Kapel	CHW
Huize Angela	Kwartelstraat 3	5613ET	Stratum	Kapel	CHW
Poortgebouw kerkhof	St. Jorisl aan 37	5614AA	Stratum	woning	CHW
Klooster Maria ter Engelen	Koenraadlaan 102	5651EZ	Strijp	Klooster	CHW
Klooster	Poeijersstraat 71	5642GA	Tongelre	Klooster	CHW
Synagoge	Hendrik Casimirstraat 23	5616BJ	Gestel		CHW

aanvulling met niet door gemeente genoemde objecten (geen status)

Hermon	Keizersgracht 13	5611GB	Centrum	Kerk	
Rehoboth	Heilige Geeststraat 15	5611HN	Centrum	Kerk	
Moskee Arrahmaan	Visserstraat 8	5612BT	Woensel	Moskee	
Apostolische Christenen	Nieuwe Fellenoord 7	5612KB	Woensel	Kerk	
Yeni Camii	Rosa Manusstraat 11	5612RA	Woensel	Moskee	
Moskee Al-Fourquan	Otterstraat 2	5613KS	Woensel	Moskee	
Oud Gereformeerde	Hallenweg 8	5615PP	Gestel	Kerk	
Gemeente in NL					
Kapel Engelsbergen	M. van Bourgondiëlaan 8	5616EE	Gestel	Kapel	
Gereformeerde Gemeente	Sint Trudostraat 7	5616GA	Strijp	Kerk	
Ehli-Beyt Moskee	Strijpsestraat 67	5616GK	Strijp	Moskee	
Yunus Emre Moskee	Franklinplein 4	5621GA	Woensel	Moskee	
Paulus	Boschdijk 354	5622PA	Woensel	Kerk	
Leger des Heils	Pisanostraat 47a	5623CA	Woensel	Korpsgebouw	

Kapel St. Catharinazkh	Michelangelolaan 2	5623EJ	Woensel	Kapel
Koninkrijkszaal	Gen. van der Duynlaan 8a	5623LA	Woensel	Koninkrijkszaal
Gods Vuur	Fakkellaan 1	5624EA	Woensel	Gemeenschapshuis
Koningin van de Vrede	Fakkellaan 10	5624EA	Woensel	Kapel
Apostolisch Genootschap	Weisshorn 169	5624NS	Woensel	Kerk
De Akker	Smetsakker 47	5625SG	Woensel	Kerk
Het Lichtpunt	Geestakker 546	5625XL	Woensel	Kerk
Verrijzeniskerk	Fransebaan 93	5627JN	Woensel	Kerk
Bethel Pinksterkerk	Herentalsweg 10	5628RD	Woensel	Kerk
St. Andreas	Leuvenlaan 25	5628WE	Woensel	Kerk
Kapel Diaconessenhuis	Dom. Th. Fliednerstraat 1	5631BM	Woensel	Kapel
Evangelische Gemeente Filadelfia	Muzenlaan 60	5631GD	Woensel	Kerk
Kapel	Nuenenseweg 1	5631KB	Woensel	Kapel
Tempel Rosicrucianum	Dierenriemstraat 4	5632CM	Woensel	Tempel
De Morgenster Johanneskerk	Mercuriuslaan 1b	5632EE	Woensel	Kerk
Mattheus	Suikerpeerstraat 1	5632KA	Woensel	Kerk
Kerk van Jezus Christus v.d. Heiligen der Laatste Dagen	De Koppele 1a	5632LE	Woensel	Kerk
Kapel Huize Ignatius	Tongelresestraat 483	5641AV	Tongelre	Kapel
Jozef	Tongelresestraat 33	5641AV	Stratum	Kerk
Gemeente van Christus	Jan Tooropstraat 6	5642AK	Tongelre	Kerkzaal
Jozef en Maria	Molijnstraat 3	5642LV	Tongelre	Kerk
Maria Magdalena	Molijnstraat 5	5642LV	Tongelre	Kerk
Kapel Zusters van Liefde	Heezerweg 345	5643KA	Stratum	Kerk
Elim	Leenderweg 184	5644AA	Stratum	Kerk
Koninkrijkszaal	Ranonkelstraat 1	5644LA	Stratum	Kerk
St. Anna	Aalsterweg 285	5644RA	Stratum	Kapel
Koninkrijkszaal	Henricus Herpstraat 5	5611JX	Stratum	Kerk
Pius X	Kardinaal de Jongweg 71	5645EN	Stratum	Kerk
De Fontein	Wegedoornlaan 2a	5646AC	Stratum	Kerk
De Levende Steen Kerk	Beukenlaan 30	5651CD	Strijp	Kerk
Koninkrijkszaal	Antony Moddermanstraat 85	5652GG	Strijp	Kerk
Theresia	Bredalaan 77	5652JB	Strijp	Kapel
H.H. Harten	Mendelssohnlaan 190	5653BH	Gestel	Kerk V
Anwar-e-Madina Moskee	Kastelenplein 169a	5653LL	Gestel	Moskee

N.B. op dit moment (januari 2020) is bovenstaande lijst zeker nog niet volledig. Onder andere de kwalificatie "cultuurhistorisch waardevol" zal uitgebreid worden. De werkgroep religieus erfgoed probeert een zo volledig mogelijke lijst op te stellen.

Bijlage 2

Netwerk & commitment

- Stakeholders in beeld brengen. In een apart overzicht wordt hier nadere uitwerking aan gegeven. Zie bijlage 3.
- Bepalen van eigen rol en verantwoordelijkheid in de opgave
- In kaart brengen van de verschillende belangen
- In kaart brengen van het bestuurlijk commitment van de verschillende partijen
- Denominaties van de geloofsgemeenschappen

Basisgegevens over de gebouwen

- Bouwperiode en architect
- Gebruiker(s) en wettelijke eigenaar
- Adresgegevens
- Cultuurhistorische waardering
- Monumentenstatus
- Huidig gebruik
- Toekomstperspectief

De vitaliteit van de geloofsgemeenschap

- Aantal leden van de kerk
- Kerkbezoek
- Kerkgebruik voor andere doeleinden
- Toekomstverwachting
- In kaart brengen van de opgave voor de kerken (voor de komende vijf jaar)
- In kaart brengen behoefte nieuwe geloofsgemeenschappen

Gebouwaspecten

- Bouwtechnische staat
- Instandhoudingsbehoefte
- Restauratie en evt. achterstand
- Energielasten
- Aanwezigheid bijgebouwen, keuken, toilet
- Capaciteit van de ruimte
- Aantal zitplaatsen
- Opdeelbaarheid ruimte voor multi-functioneel gebruik
- Waardevol interieur
- Aanwezigheid monumentaal orgel
- Aanwezigheid roerende en onroerende interieuronderdelen
- Aanwezigheid pastorie

Sociaal-maatschappelijke factoren

- Behoeften en kansen in de wijk
- Bevolkingssamenstelling in de wijk: afkomst, inkomen, leeftijd etc.
- Betrokkenheid omwonenden bij kerk
- Toeristisch potentieel
- Aantal actieve vrijwilligers
- Lokale bestuurskracht

Locatieaspecten

- Kadastergegevens: perceel en beperkingen
- Nabijheid basisvoorzieningen: winkels, diensten, detailhandel etc.
- Ruimtelijke en stedenbouwkundige situering
- Ligging in beschermd stads- of dorpsgezicht
- Parkeergelegenheid
- Bereikbaarheid met openbaar vervoer
- Mogelijkheid bijbouwen of verkleinen
- Aanwezigheid kerkhof en eventuele lopende grafrechten
- Eigendom van de toren

Ruimtelijk-economische ontwikkeling

- In kaart brengen van de potentiële markt
- Opgave en rol koppelen aan grotere opgave binnen gemeente of regio

Relevante wet- en regelgeving

- Bestemmingsplan
- Omgevings- of Structuurvisie
- Vergunningen
- Beeldkwaliteitsplan

Bijlage 3

Mogelijke stakeholders bij het opstellen van een kerkenvisie (in willekeurige volgorde)

Kerken

- Eigenaren
- Geloofsgemeenschap
- Vrijwilligers verbonden aan de kerk
- Dominee/pastoor/voorgangers
- Kerkenraad & Parochiebestuur
- Beheersstichtingen
- Bisdom/PKN e.a.

Gemeente

- Gemeenteraad
- College B&W
- Sociaal-culturele Afdelingen erfgoed, kunst, cultuur, onderwijs, welzijn
- Ruimtelijke afdelingen (ruimtelijke ontwikkeling, openbare werken, wonen, vastgoed)
- Vergunningen, bouwen woningtoezicht
- Programma's zoals leefbaarheid
- Wijkteams

Erfgoed

- Monumentencommissie/cie. Ruimtelijke kwaliteit
- Steunpunt monumentenzorg
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- Provincie
- Erfgoedorganisaties als Erfgoedvereniging Heemschut & het Cuypersgenootschap
- Lokale Heemkunde verenigingen & historici

Burgers

- Leden van de kerk
- Omwonenden
- Buurtcomités & Wijkraden
- Vrienden van...